

IN DE SERIES:
NIEUWE MUZIEK
ZMxHF



20 JUNI 2026 | 14.15-16.30 UUR

Voices

London Sinfonietta

Christian Karlsen dirigent

Carina Vinke mezzosopraan

Christopher Gillett tenor *

Nathalie Joachim zang **Nora Fischer** voordracht

Klein stem, altviool, harmonica en elektronica

Hans Werner Henze 1926-2012

Voices (1973) Eine Sammlung von Liedern für zwei Singstimmen und Instrumentalgruppen (selectie)

69
In de Spiegel
toelichting
Frederike Berntsen
Spiegelzaal
13.40-14.05 u

- I. 1. Los poetas cubanos ya no sueñan (Heberto Padilla)
2. Prison Song (Ho Chi Minh)
3. Keiner oder alle (Bertolt Brecht)
4. The Electric Cop (Victor Hernández Cruz)
5. The Distant Drum (Calvin C. Hernton)
8. Il Pasi (Mario Tobino)
10. Grecia 1970 (Giuseppe Ungaretti)
11. Legende von der Entstehung des Buches Taoteking auf dem Weg des Laotse in die Emigration (Bertolt Brecht)
- II. 12. Gedanken eines Revuemädchens während des Entkleidungsaktes (Bertolt Brecht)
13. Das wirkliche Messer (Hans Magnus Enzensberger)
14. Recht und billig (Erich Fried)
16. Screams (Interlude) (Welton Smith)
17. The Worker (Richard W. Thomas)
18. Para aconsejar a una dama (Heberto Padilla)
21. Schluß (Michalis Katsaros)
22. Das Blumenfest (Hans Magnus Enzensberger)

pauze

[vervolg op pagina 2]

* Christopher Gillett vervangt de eerder aangekondigde tenor Benjamin Hulett, die afgelopen week wegens ziekte heeft moeten afzeggen.

Klein 1990

Siren (arrangement Sasha Scott & Klein) **WERELDPREMIÈRE ***

[attacca]

Karmit Fadael 1996

My memories are louder than your missiles **WERELDPREMIÈRE ***

[attacca]

Nathalie Joachim 1980

M anvi chante peyi m **WERELDPREMIÈRE ***

* Gecomponeerd in opdracht van NTR ZaterdagMatinee, Holland Festival en London Sinfonietta.
Het werk van Karmit Fadael is bovendien tot stand gekomen met steun van de Vrienden van de Matinee.

Met **Voices** schreef Hans Werner Henze in 1973 een reeks protestliederen die een halve eeuw later nog altijd actueel zijn. De cyclus bevat thema's als uitbuiting, vervreemding en de onderdrukte positie van de arbeider. De wereldpremière vond plaats in 1974 en Henze zelf leidde London Sinfonietta. Vanmiddag keert het werk terug op de lessenaars van dit ensemble. Nathalie Joachim, Klein en Karmit Fadael voegen nieuwe songs toe aan Henzes originele werk. De omstandigheden mogen veranderd zijn, maar de vraag blijft: raakt de mens opnieuw vervreemd van zichzelf, zijn omgeving en de maatschappij? Is het tijd voor een nieuwe revolutie? Wellicht geven de nieuwe stemmen op dit programma het begin van een antwoord...

Henze: Voices

Schoonheid moet niet alleen als doel op zich worden gezien, maar bovenal als metafoor voor een betere samenleving dan de huidige. Een samenleving die in het teken staat van vrede, harmonie en gerechtigheid. Heimwee naar die staat van gelukzaligheid maakt Hans Werner Henze – die op 1 juli aanstaande honderd zou zijn geworden – in zijn muziek voelbaar. Hij omschrijft muziek als een middel 'dat ons inzicht in het verleden kan verschaffen – namelijk in dat van ons zelf en in dat van de geschiedenis'. De geschiedenis waar Henze in engere zin op doelt is die van zijn eigen geboortegrond Duitsland. De traditie waar het in zijn muziek om draait is dan ook bij uitstek de Duitse. Zijn benadering van schoonheid deelt Henze met componisten als Gustav Mahler, Alban Berg en Karl Amadeus Hartmann, die hij zeer bewonderde.

Politiek engagement als verbindend element

Henze zelf heeft zijn aanpak van **Voices** als volgt verwoord: 'De keuze van de gedichten en hun volgorde weerspiegelen mijn persoonlijk politiek denken en mijn emotioneel engagement, en zodoende zijn het niet zozeer literaire inhouden of muzikale structuren, maar eerder dat politieke denken en dat engagement, die de cyclus zijn samenhang geven.'

Henze past in dit werk uiteenlopende muzikale elementen toe, variërend van jazz en volksmuziek tot avant-gardistische technieken zoals het gebruik van reeksen (serialiteit) en toevalsmanipulaties (aleatoriek). Aan de basis van **Voices** ligt één twaalftoonsreeks, maar deze past hij niet dwingend toe en klinkt veelal verborgen. De vijftien instrumentalisten bespelen zo'n zeventig instrumenten, van traditionele folkloristische instrumenten tot transistors. En er klinkt een geluidsband met geluidseffecten en flarden uit speeches van regeringsleiders en sportcommentatoren. Ook komt een fragment uit een Sibelius-symfonie voorbij en klinken er commando's van de politie.

De gekozen teksten inspireerden Henze tot een uiterst expressieve vocale schrijfwijze. Sommige teksten worden heel lyrisch gezongen, bijna hypersensueel, andere vocale passages komen dicht in de buurt van Schönbergs 'Sprechgesang'. Alles tussen simpel wiegen-

lied en de extreem expressionistische krachtsontploffingen komt in *Voices* aan bod.

De politieke strekking staat vrijwel constant op de voorgrond, met als bijzonder kenmerk een houding die zich afzet tegen het fascistische en reactionaire. Regelmatig terugkerende thema's zijn de arbeider die wordt bedreigd en verstoten door het onmenselijke en bijna totaal gemechaniseerde productieproces; een stem geven aan iedereen die niet gehoord wordt.

'De keuze van de gedichten en hun volgorde weerspiegelen mijn persoonlijk politiek denken en mijn emotioneel engagement, en zodoende zijn het niet zozeer literaire inhouden of muzikale structuren, maar eerder dat politieke denken en dat engagement, die de cyclus zijn samenhang geven.' - Hans Werner Henze

In zijn *Reiselieder mit böhmischen Quinten - Autobiographische Mitteilungen* (1996) geeft Hans Werner Henze de volgende beschrijving van *Voices*:

'Begin 1973 zette ik mij aan de liedverzameling *Voices*. Het gaat in deze tweeëntwintig liederen om bijdragen tot het thema: het politieke kunstlied. [...] Het is concertmuziek en het is een geëngageerd werk. Bij elk afzonderlijk deel kan men mijn inleven, meedenken en meeleven aflezen. Ik sta achter elk van die gedichten en hun auteurs, ook bij nr.21, het 'Slot' van de ex-communist Michalis Katsaros, die genoeg heeft van zijn communisme en vooral van zichzelf. En ik heb de Epiloog lief, het precolumbiaanse, door Enzensberger in het Duits vertaalde 'Bloemenfeest', dat bij veel uitvoeringen wordt weggelaten omdat het frivool en dromerig over de liefde spreekt, en het geluk op een bijzondere, ongepaste manier feestelijk en speels verklankt. De solisten moeten daar op gongs slaan, klinkend glas en metallofonen, als in een Inca-sprookje of in Tibet; het heeft iets tempelachtigs, meditatiefs, en parodieert een beetje de Flower-power-cultuur (die toen al helemaal niet meer floreerde), wat toen door vele preciezen als een terugtrekking werd geïnterpreteerd. Het Bloemenfeest is mij in Marino [Henzes paradijselijke domein ten zuidoosten van Rome] op één enkele zomerochtend zonder enige

moeite en bijna volledig zonder plan uit de goedgehumeurde pen gevloeid, en heeft dus ook geen behoefte aan een overschatting uit structuralistisch, serieel of moralistisch oogpunt.'

'In *Voices* komen de stemmen van jonge en oude politiek geëngageerd werkende kunstenaars aan het woord. Zij hielden zich bezig met de mensen en de menselijke omstandigheden van hun tijd, met rassen- en klassenproblemen, waarin zij vaak zelf verstrikt zijn. Voor elk van die getuigenissen moest ik een bij de inhoud en de culturele achtergrond van de auteur passende muziek bedenken. Het ging er dus juist om, de persoonlijke stijl zo ver als enigszins mogelijk af te houden, en een beetje zoals de oude maniëristen en parodisten, nieuwe, onvoorziene objecten aan het licht te brengen. Op die manier, dus tijdens die zoek- en ontdekkingstochten, verruimde mijn woordenschat zich; ik kwam op nieuwe vormen en vormmogelijkheden, en ook mijn vocale stijl won aan variëteit en souplesse.'

[...]

'Als eerste componeerde ik Heberto Padilla's *Los poetas cubanos ya no sueñan* (De Cubaanse dichters dromen niet meer), dan het gevangenislied van Ho Chi Minh, de keuze van elk nieuw stuk was het resultaat van wat het vorige gebracht en gezegd had; langzaam pas verscheen het totaalbeeld.'

—

Deze toelichting is deels gebaseerd op een tekst van Maarten Brandt. Met dank aan Sylvester Beelaert voor de vertaling uit Henzes *Reiselieder mit böhmischen Quinten* en voor de beschrijving van de afzonderlijke liederen van *Voices* op de volgende pagina's.

Hans Werner
Henze (1958)
© Hans Werner
Henze-Stiftung



Voices

Naast een korte beschrijving van de herkomst van de tekst zijn doorgaans fragmenten van de gezongen tekst afgedrukt.

I. 1. Los poetas cubanos ya no sueñan (Heberto Padilla, 1932-2000)

Tien jaar na de revolutie van Fidel Castro verbleef Henze op uitnodiging van Hans Magnus Enzensberger [zie nrs. 13 en 22] een jaar in Cuba (1969), waar al zijn bewegingen werden gecontroleerd. Hij componeerde er twee grote werken: *El Cimarrón* ('De ontsnapte slaaf', naar een 'getuigenisroman' van Miguel Barnet [de dichter van *Voices* nr. 15] en de *Zesde symfonie*. De relatie met het regime, dat homoseksuelen opsloot of verdreef, was wellicht tegenstrijdig. Het is tekenend dat Henze zijn cyclus opent met een beroemd gedicht van Heberto Padilla, uit diens bundel *Fuera del juego* (Buitenspel), die hem in 1971 een gevangenisstraf kostte, gevolgd door gedwongen 'zelfkritiek' en uiteindelijk ballingschap.

De Cubaanse dichters dromen niet meer
(zelfs 's nachts niet).

2. Prison Song (Ho Chi Minh, 1890-1969)

Ho Chi Minh – ('Ho met de duidelijke wil', een van zijn pseudoniemen) – was leider van de Vietnamese communisten. In 1942-1943 werd hij een jaar gevangengezet door de Chinese Nationalisten en vanuit vele kerken schreef hij, in Chinese karakters, een honderdtal gedichten, klassiek van vorm. Dit gedicht gaat over beenijzers of voetboeien. Bij Henze is het alsof de karakters exploderen.

Met hongerige mond als van een boosaardig monster,
vreet elke nacht het ijzer aan de benen van mensen.

3. Keiner oder alle (Bertolt Brecht, 1898-1956)

Dit gedicht, in de vorm van een strijdlid, komt uit Brechts laatste bundel *Svendborger Gedichte*. Hij schreef deze bundel in Deense ballingschap, gevlucht voor de nazi's. Dezelfde tekst werd eerder al door Hanns Eisler op muziek gezet. De vier strofen beginnen elk met een vraag:

Slaaf, wie zal je bevrijden?
Hongerige, wie zal je spijzen?
Wie, verslagene, zal je wreken?
Wie, verlorene, zal het wagen?

Het refrein antwoordt: niemand of iedereen.

Keiner oder alle. Alles oder nichts.
Einer kann sich da nicht retten.
Gewehre oder Ketten.
Keiner oder alle. Alles oder nichts.

4. The Electric Cop (Victor Hernández Cruz, 1949)

De 'Nuyorican' (New Yorkse Portoricaan) Victor Hernández Cruz, nu beschouwd als een stamvader van de rap, leerde als pas geïmmigreerd kind de Engelse taal door de tv. Dit gedicht gaat over de schijnwerkelijkheid van dit medium. Henze componeerde dit lied als een 'woeste collage met happening-elementen', een 'subversieve montage', en droeg het op aan Herbert Marcuse, zijn leermeester in marxisme.

the parade of	round & round	
colors on t.v.	... / an open	
from ch.* to ch.	window of lies	[* channel]

5. The Distant Drum (Calvin C. Hernton, 1932-2001)

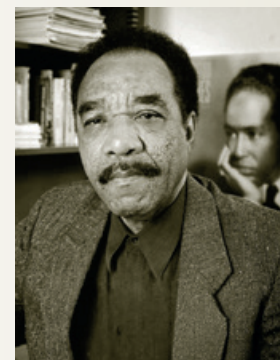
Socioloog Calvin Coolidge Hernton werd vooral bekend door zijn boek *Sex and Racism in America*. In zijn gedichten wilde hij een stem zijn voor zwarte Amerikanen: *I am your voice*. Het is een korte crescendo mars; in de laatste woorden citeert Henze het Bach-koraal *Es ist genug*, hetzelfde dat Alban Berg gebruikte in zijn Vioolconcert – met karakteristiek drie stijgende hele tonen.

[...] It is my fist you hear beating
Against your ear.

Bertolt Brecht
Victor Hernández Cruz
Calvin C. Hernton



Heberto Padilla
Ho Chi Minh





Mario Tobino

8. Il Pasi (Mario Tobino, 1910-1991)

Mario Tobino was psychiater, vocht in Libië, en werd vervolgens partizaan. Dit gedicht is een hommage aan zijn leeftijdgenoot Mario Pasi, een arts, die vocht in Albanië en ook in het verzet ging. Pasi werd verraden, maandenlang gemarteld zonder iets prijs te geven en geëxecuteerd. Dit lied, alleen begeleid door mondharmónica, ocarina en gitaar, is opgedragen aan Henzes levensgezel Fausto Moroni, evenals Pasi afkomstig uit Romagna.

De Pasi was een jongeling
hij kwam uit Romagna,
samen waren we jong,
de vrouwen hadden een zwak voor ons.

10. Grecia 1970 (Giuseppe Ungaretti, 1888-1970)

Giuseppe Ungaretti, geboren en getogen in Alexandrië, was dus vertrouwd met de Griekse wereld. Hij vocht in de Eerste Wereldoorlog en werd – als enige in dit gezelschap – sympathisant van het fascisme. Dat veranderde drastisch tegen het einde van de Tweede Wereldoorlog.

Dit is zijn voorlaatste gedicht, geschreven bij een verzameling tekeningen van Paolo D'Orazio, *Storia Uno*, een pamflet tegen het Griekse kolonelsregime; gedateerd 12 december 1969. Ungaretti stierf begin 1970.

Het gedicht is nogal hermetisch: de huidige Griekse situatie wordt gespiegeld aan het ideale, klassieke Griekenland. En spiegeling is ook waar het in Henzes uiterst complexe en volledig dodekafone (= twaalftoons) zetting (hoe Grieks) om draait, met alleen piano en kopertrio.

Athene, Griekenland, geheim, hoogtepunt
van fabel, ingebed binnen het
topaas dat het omringt.

[...]

Zou je nu méér niet zijn, Athene, Griekenland,
dan een grot van waanzinnigen?



Giuseppe Ungaretti

11. Legende von der Entstehung des Buches Taoteking

auf dem Weg des Laotse in die Emigration (Bertolt Brecht)

Het langere slotlied van de eerste helft van *Voices* is een vocaal duet. De tekst komt weer uit Brechts *Svendborger Gedichte* [zie nr.3] en werd ook eerder door Eisler gecomponeerd. Het is een ballade over het begin van het taoïsme. Kort gezegd is de Taoteking een tractaat over kosmogonie, het ontstaan en de natuurlijke Weg van het universum; Laotse ('de oude meester') is de legendarische stichter. Het verhaal gaat als volgt: in Laotse's kleine staatje is de situatie troebel en hij emigreert naar het grote China. Rijdend op een door een knaap geleide os wordt hij bij de grenspas van Hanku tegengehouden door een douanier. Die weet hem via de knaap alvast één kerngedachte te ontfutselen, namelijk dat het water de steen overwint, zacht boven hard. De douanier vraagt Laotse daarop al zijn gedachten op te schrijven. In 5000 karakters worden dat de 81 filosofische spreuken van de Taoteking. En Brecht concludeert: we moeten niet alleen de Wijze dankbaar zijn, maar ook degene die de wijsheid van hem opeiste.

- | | |
|--|---|
| <p>1.
Als er Siebzig war und war gebrechlich
Drängte es den Lehrer doch nach Ruh,
Denn die Güte war im Lande
wieder einmal schwächlich,
Und die Bosheit nahm an Kräften wieder zu.
Und er gürtete den Schuh.</p> | <p>3.
Freute sich des Tals noch einmal und vergaß es,
Als er ins Gebirg den Weg einschlug.
Und sein Ochse freute sich des frischen Grases
Kauend, während er den Alten trug.
Denn dem ging es schnell genug.</p> |
| <p>2.
Und er packte ein, was er so brauchte:
Wenig. Doch es wurde dies und das.
So die Pfeife, die er immer abends rauchte
Und das Büchlein, das er immer las.
Weißbrot nach dem Augenmaß.</p> | <p>4.
Doch am vierten Tag im Felsgesteine
Hat ein Zöllner ihm den Weg verwehrt:
'Kostbarkeiten zu verzollen?' – 'Keine.'
Und der Knabe, der den Ochsen führte,
sprach: 'Er hat gelehrt.'
Und so war auch das erklärt.</p> |

5.
Doch der Mann in einer heitren Regung
Fragte noch: 'Hat er was rausgekriegt?'
Sprach der Knabe: 'Daß das weiche Wasser
in Bewegung
Mit der Zeit den mächtigen Stein besiegt.
Du verstehst, das Harte unterliegt.'

6.
Daß er nicht das letzte Tageslicht verlöre,
Trieb der Knabe nun den Ochsen an.
Und die drei verschwanden schon
um eine schwarze Föhre,
Da kam plötzlich Fahrt in unsern Mann.
Und er schrie: 'He, du! Halt an!'

7.
'Was ist das mit diesem Wasser, Alter?'
Hielt der Alte: 'Intressiert es dich?'
Sprach der Mann: 'Ich bin nur Zollverwalter
Doch wer wen besiegt, das intressiert auch mich.
Wenn du's weißt, dann sprich!'

8.
Schreib mir's auf! Diktier es diesem Kinde!
So was nimmt man doch nicht mit sich fort.
Da gibt's doch Papier bei uns und Tinte
Und ein Nachtstuhl gibt es auch: ich wohne dort.
Nun, ist das ein Wort?'

9.
Über seine Schulter sah der Alte
Auf den Mann: Flickjoppe. Keine Schuh.
Und die Stirne eine einzige Falte.
Ach, kein Sieger trat da auf ihn zu.
Und er murmelte: 'Auch du?'

10.
Eine höfliche Bitte abzuschlagen
War der Alte, wie es schien, zu alt.
Denn er sagte laut: 'Die etwas fragen
Die verdienen Antwort.' Sprach der Knabe:
'Es wird auch schon kalt.'
'Gut, ein kleiner Aufenthalt.'

11.
Und von seinem Ochsen stieg der Weise.
Sieben Tage schrieben sie zu zweit.
Und der Zöllner brachte Essen
(und er fluchte nur noch leise
Mit den Schmugglern in der ganzen Zeit).
Und dann war's soweit.

12.
Und dem Zöllner händigte der Knabe
Eines Morgens einundachtzig Sprüche ein.
Und mit Dank für eine kleine Reisegabe
Bogen sie um jene Föhre ins Gestein.
Sagt jetzt: kann man höflicher sein?

13.
Aber rühmen wir nicht nur den Weisen
Dessen Name auf dem Buche prangt!
Denn man muß dem Weisen
seine Weisheit erst entreißen.
Darum sei der Zöllner auch bedankt:
Er hat sie ihm abverlangt.

II. 12. Gedanken eines Revuemädchens

während des Entkleidungsaktes (Bertolt Brecht)

De derde Brecht. Henze bestudeerde jaren '60 diens theorie van het epische theater. Wat hij daaruit leerde voor het muziektheater, en dat geldt ook voor *Voices*, is het 'zichtbaar maken van muziek als arbeid'. Dit lied speelt in de onderwereld van hoeren en pooiers, zoals bekend uit de *Dreigroschenoper*. Henze kiest, zoals Kurt Weill eerder, het ritme van de tango, die immers in de bordelen van Buenos Aires ontstond. In de eerste twee strofen richt de stripteaseuse zich tot degenen die zouden willen weten wat er in haar hoofd omgaat tijdens de act. Het antwoord is 'Niets'. Maar dan blijken het toch vooral muizenissen te zijn, angsten en ergernissen. Op haar laatste woorden, dat het eten zó slecht is 'daß man's erbricht' (dat je het uitkotst) citeert Henze weer de vier noten van Bachs *Es ist genug*.

Mein Los ist es, auf dieser queren Erde
Der Kunst zu dienen als die letzte Magd
Auf daß den Herrn ein Glück bescheret werde.

13. Das wirkliche Messer (Hans Magnus Enzensberger, 1929-2022)

Het eerste gedicht van Enzensberger. Een dialoog, of beter een verhitte discussie of zelfs een gevecht, tussen de *Eine*, een dogmatische communist, en de 'rekkelijke' *Andere*, die de *Eine* bespot en beschuldigt van zelfverloochening – het 'werkelijke mes' in de rug. Na vier keer 'Er hatte recht' (Hij had gelijk) aan het eind van een strofe, wordt het uiteindelijk 'Sie hatten recht'. Dit hectische lied, geschreven voor het bijna voltallige ensemble, is opgedragen aan Heberto Padilla, *poeta cubano*, en de schrijver van de gedichten van de nrs. 1 en 18.

Es waren aber Abertausend in einem Zimmer
oder einer allein mit sich oder zwei
und sie kämpften gegen sich miteinander
[...]
Oder einer mit sich allein oder zwei
Und sie halfen sich Und sie hatten recht
Und sie konnten einander nicht helfen

Hans Magnus
Enzensberger





Erich Fried

14. Recht und billig (Erich Fried, 1921-1988)

In de bundel *Unter Nebenfeinden* van de Joodse emigrant Erich Fried gaat de laatste sectie over de Vietnam-oorlog. De tekst is gebaseerd op krantenberichten. Hier beschrijft hij de Amerikaanse doofpotoperatie na het bloedbad van My Lai op 16 maart 1968, waar een vijfhonderdtal burgers werd afgeslacht; het aantal dode kinderen zou overdreven zijn, om meer schadevergoeding te kunnen eisen. Laten we alvast inzamelen, schampert Fried, voor het geval een Amerikaanse president wordt opgehangen en het Witte Huis ontploft. Henze componeerde het inderdaad sarcastisch, met snerpande esklarinet en koddige trombone, boven een basso continuo van banjo en contrabas.

Het is opgedragen aan Paul Dessau, na Kurt Weill en Hanns Eisler de derde grote Joodse componist van teksten van Brecht, die in de DDR werkte en een vaderlijke mentor werd voor Henze.

Für jeden von ihnen getötete Zivilisten
der nicht gegen sie gekämpft hat
zahlen die Amerikaner
einhundert zwanzig Mark Entschädigung und für jedes
getötete Kind zahlen sie sechzig Mark



Welton Smith

16. Screams (Interlude) (Welton Smith, 1940-2006)

Dit en het volgende gedicht vond Henze in een bloemlezing van Afro-Amerikaanse poëzie, *Black Fire*. *Screams* komt uit een zesdelige reeks *Malcolm*, woedende elegieën voor de in 1965 vermoorde Malcolm X, zwart-Amerikaanse activist, pan-afrikanist en islamist.

Het gedicht bestaat uit losse woorden, met refreinachtig terugkomend eenentwintig keer 'screams' – een extreme vorm van voice – en elf keer 'ecstasy', hier meer bepaald de drug. Maar roepen is ook een uiting van de echte extase.

17. The Worker (Richard W. Thomas, 1939)

Richard Walter Thomas was hoogleraar in *racial studies*, en werd, anders dan vele activistische zwarte Amerikanen, niet moslim maar bahá'í (een monotheïstische religie gesticht in het 19e-eeuwse Perzië).

Dit gedicht gaat over een arbeidsongeval, gezien door de ogen van het kind van het (zwarte) slachtoffer aan zijn ziekbed. In de fabriek slagen ze er niet in de machines stil te leggen, en wanneer hij wordt weggevoerd lijkt het alsof die voor hem applaudisseren – 'They could not stop'.

Henze componeert dit voor één enkel begeleidend instrument: gitaar. Maar er komt een driestemmig 'mannenkoortje' bij, te zingen door de instrumentalisten.

My father lies black and hushed
Beneath white hospital sheets



Richard W. Thomas

18. Para aconsejar a una dama (Heberto Padilla)

De tweede Padilla, uit dezelfde bundel [zie nr. 1]. Hier als tegenhanger van Brechts striptease-lied: naaktheid staat hier niet voor onderdrukking maar juist voor bevrijding. Vrouwenemancipatie was een belangrijk programmapunt van Castro's revolutie in het macho Cuba; keerzijde was de vervolging van homoseksuelen.

In dit gedicht – 'Om een dame te adviseren' – raadt de dichter een vrouw die zich in huis (*la casa*) opsluit aan om de ramen open te gooien (*la calle*), zich te ontschminken en uit te kleden en een student van aan de overkant in bed te nemen, 'zodat uw dijen de strijd van tegenstellingen illustreren'. De eerste helft componeert Henze nog min of meer in chansonstijl met walselementen; de tweede radicaal avant-garde (van toen), serieel.

En als u nu eens zou beginnen met enkele zaken te aanvaarden
zoals u hebt aanvaard – het is een voorbeeld – dat deze zwarte
beursstudent uitdagend piest in uw tuin?

21. Schluß (Michalis Katsaros, 1919-1998)

Michalis Katsaros was piloot, ging in het verzet, werd gearresteerd en gemarteld door de Gestapo. Hij werd beroemd met twee bundels, *Missolonghi* (naar de stad waar filhelleen Lord Byron stierf, en die grotendeels door de Ottomanen werd uitgemoord); en *Tegen de Saduceeën* (een categorie Joodse schriftgeleerden), gecomponeerd als cantate door zijn vriend Mikis Theodorakis.



Michalis Katsaros

Dit gedicht is als zodanig in zijn werk niet te vinden; geen vertaling dus, maar een zeer vrije nadichting door Hans Magnus Enzensberger. Het is het eigenlijke slot van de protestcyclus *Voices* – het Bloemenfeest wordt een epiloog. Maar *Schluß* (damit – zelfs 'mit dem Kammerensemble!') is ook de inhoud.

Henzes zetting is in balkan-ritme (3+2) en klein bezet: accordeon, fagot, trombone en contrabas als basso continuo, en een bouzouki-achtig tokkelduo van gitaar en mandoline. Slagwerk markeert steeds het woord *Schluß*.

22. Das Blumenfest (Hans Magnus Enzensberger)

Nu de epiloog, over liefde, de politiek voorbij. Hoewel: het is een Azteekse tekst (weer vrij nagedicht door Enzensberger), dus zijn we terug in Latijns-Amerika.

De oorspronkelijke tekst komt uit de *Historia general de las cosas de Nueva España*, het levenswerk van de zestiende-eeuwse Franciscaan Bernardino de Sahagún, een tweetalige (Spaans en Nahuatl) encyclopedie over de Azteekse cultuur; in de belangrijkste bron, een handgeschreven Florentijse Codex, 2400 bladzijden met evenveel illustraties van autochtone kunstenaars. Bernardino beschrijft twee bloemenfeesten, die twintig dagen duurden, constant begeleid door muziek. In dit feest worden bloemen gebracht naar de oorlogsgod. Het begint met eten en drinken en eindigt met een dans die steeds langzamer wordt. (In het andere feest wordt een gevangene levend gevild). Het klinkt als een opera-liefdesduet, maar dat is het niet echt. Aan het woord is een ontdubbelde (m/v) Ik, die ceremonieel begint, maar geleidelijk persoonlijker en erotischer wordt tegenover een Hij.

Alle instrumentalisten bespelen ook slagwerk, sommige blazers uitsluitend. Een bijzondere rol hebben het Gläserpiel (een reeks wijnglazen, gevuld naar toonhoogte) en de lotusfluit (een schuiffluit, als swanee whistle bekend uit de lichte muziek van de twinties) – vanaf 'Mit Blumen liebke ich ihn'.

Van dit lied is de volledige tekst afgedrukt:

Ich schenke Blumen.
Ich streue Blumensamen aus.
Ich pflanze Blumen.
Ich sammle Blumen.
Ich pflücke Blumen.
Ich pflücke verschiedene Blumen.
Ich raufe sie aus.
Ich zerreiße Blumen.
Ich zerstöre sie.
Ich knüpfe Blumen.
Ich binde Blumen.

Ich mache Blumen.
Ich erfinde Blumen.
Ich hole sie aus der Luft.
Ich mache es so, daß aus den Blumen
Sträube werden, ungleiche, runde Sträube
immer größer und größer.

Ich mache eine Girlande aus Blumen,
ein Laken, einen Strauß,
ein Bett aus Blumen, eine Hand.
Ich knüpfe sie.
Ich binde sie.
Ich versehe sie mit Gras.
Ich versehe sie mit Blättern.
Ich mache eine Schlange aus Blumen.
Ich rieche etwas.
Ich rieche sie.
Ich Sorge dafür, daß einer Blumen riecht.
Ich schenke einem Blumen.
Ich schenke ihm Blumen.
Ich versehe einen mit Blumen.

Ich versehe ihn mit einer Schlange,
mit einer Kette aus Blumen.
Ich versehe ihn mit einer Blumenkette.
Ich lege ihm eine Girlande um.

Ich versehe ihn mit einer Girlande aus Blumen.
Ich bekleide einen mit Blumen.
Ich kleide ihn in Blumen ein.
Ich bedecke ihn ganz mit Blumen.

Ich zerstöre einen mit Blumen.
Ich zerstöre ihn mit Blumen.
Ich verwunde einen, verwunde ihn mit Blumen.
Ich zerstöre ihn.
Ich verwunde ihn mit Blumen.

Mit Trinken, mit Essen, mit Blumen,
mit Tabak, mit Kleidern, mit Gold.
Ich bezaubere ihn, ich errege ihn
mit Blumen, mit Wörtern.
Ich bezaubere ihn.
Ich sage:
'Mit Blumen liebke ich ihn.
Ich verführe einen.
Ich richte eine lange Rede an ihn.
Ich bewege ihn mit Wörtern.
Mit Blumen.'

Ich versehe einen mit Blumen,
oder ich zerreiße Blumen,
oder ich mache Blumen,
oder ich hole Blumen aus der Luft und gebe sie ihm,
so, daß es ein Fest gibt.
Ich höre nicht auf, einem Blumen
in die Hand zu geben.
Oder ich versehe ihn mit einer Kette, einer Schlange.
Oder ich versehe ihn mit einer Girlande
aus Blumen, aus Wörtern.
Oder ich bezaubere ihn.
Oder ich gebe ihm etwas.
Oder ich gebe ihm weiter nichts
als immer mehr Blumen und Blumen.



Klein

Klein: Siren

De Brits-Nigeriaanse componiste en kunstenares Klein heeft bekendheid verworven met haar sociaal en politiek geëngageerde werk en haar unieke benadering van het manipuleren van zelf opgenomen akoestisch materiaal. Haar werk, dat elementen van humor, improvisatie, grime en hedendaagse klassieke muziek combineert, creëert onverwachte verbanden tussen het alledaagse en het experimentele.

Speciaal voor dit programma componeerde ze *Siren*, een werk van ongeveer tien minuten voor stem en ensemble. Het is geïnspireerd op het geluid van een Britse politiesirene. Een *prepared* altviool fungeert als een ingebedde aanwezigheid en treedt naar buiten door middel van live improvisatie. Het werk onderzoekt surveillance en de grenzen van de vrije wil, waarbij de sirene meer wordt gezien als een instrument van staatsmacht dan van openbare veiligheid.

Fadael: My memories are louder than your missiles

Toen aan de Nederlandse-Israëlische componiste Karmit Fadael werd gevraagd een protestlied te schrijven voor dit programma, kwam zij op het idee om Nora Fischer erbij te betrekken. Hun keuze viel op een tekst van de Palestijnse arts/dichter Ezzideen Shehab. Een gedicht van zijn hand vormt de basis voor de nieuwe compositie van Karmit Fadael, voorgedragen door Nora Fischer.

Zij omschrijven hun samenwerking als volgt: 'Wanneer twee vrouwen met een Israëlische en Joodse achtergrond samen een protestlied brengen, lijkt er anno 2026 maar één protest mogelijk. Een aanklacht tegen het onvoorstelbare geweld dat, ook in onze naam, vanuit Israël voortwoedt. In plaats van het onder woorden brengen van onze eigen frustratie, geven wij dit podium aan een stem die daar doorgaans niet klinkt. Wij vonden die stem in dit gedicht van Ezzideen Shehab, een arts die vanuit Gaza via sociale media de mensonterende, dagelijkse realiteit deelt. Hier geldt momenteel een 'staakt-het-vuren', desondanks houdt het geweld genadeloos aan. Shehabs poëzie roept vragen op: is het aan de Palestijnen om telkens weer de vermenselijking te tonen van een volk dat constant wordt gedehumaniseerd? Of moet het Westen onder ogen zien dat zij wellicht degene is die haar menselijkheid volledig heeft verloren?

Karmit Fadael



Het maakt daarnaast ook de totale uitputting tastbaar van een gemeenschap die nog altijd, iedere dag, tergend langzaam, recht voor onze ogen, tot stof vergaat. Tegelijkertijd overstijgt de stem van Shehab het hier en nu. Zijn woorden symboliseren de vele genocides die de geschiedenis van de mensheid tekenen, en de emotionele leegte die als enige overblijft, als zelfs ook de pijn verslagen is.'

Bij de uitvoering van vanmiddag wordt van het volgende gedicht een verkorte versie ten gehore gebracht.

My memories are louder than your missiles

I am writing this from the grave.
Do not look for me.
There is no body, only dust, and the smell of what once was bread.

We spoke. Oh, how we spoke.

With the tongues of children choking on smoke.
With the tongues of old men whose homes turned to ash
before their afternoon tea cooled.
With the tongues of mothers who gave birth beside mass graves,
and then laid their newborns inside them.

We spoke with our blood, with our silence, with our madness.

But the world did not hear.
The world, my friend, is deaf to the human soul,
unless that soul bleeds gold.

They bombed us in the name of defense. They starved us in the name of security. They erased us with such calm, you would think it was an administrative procedure.

And now, they speak of expanding the operations, of occupying Gaza fully, not as a tragedy, but as a plan. It is no longer war, it is appetite.

And still we remained.
Not because we are brave.
Not because we are strong.
But because there was nowhere left to go.

I have seen a child dig through rubble with one hand,
the other still clutching his sister's decapitated doll.
I have seen doctors use thread from their own clothes
to stitch together lungs that were already drowning.
I have seen men curse God.
And I have seen God...
say nothing.

Forgive me. I do not write this in anger.
I write it because I no longer know if I exist.
Because my memories are louder than your missiles.
Because my dead will not stop speaking.

They ask me:
"Did you tell them? Did you show them what they did to us?"
And I say: "Yes. I told them. I screamed it."
And they say: "Then why are we still dead?"

They do not want justice. They want the land. Let them take it.

Let them build gardens atop our skulls.
Let them pave our history into a road that leads to nowhere.
Let them sleep beside the sea and call it peace.

But let us go.

Let the children go, with their bent spines and swollen bellies.
Let the mothers go, with the milk still warm in their breasts
for babies who no longer breathe.
Let the old go, with their keys rusted into the shape of grief.

We no longer dream.
We no longer believe in victory.
We do not ask for revenge.

We ask only this:

Let us leave before we become beasts.
Let us carry our wounds like prophets, wounds that do not heal, but teach.
Let us walk away from this cursed inheritance,
before we pass it on to our children.

And if you must continue your war, then do it without us.

Bomb the dust.
Starve the wind.
Colonize the silence.

But we are gone.

We take with us the names, the songs, the shadows.
We take with us the unbearable dignity of the murdered.

And if God still watches, let Him bear witness.
For if He is silent now, then one day He must speak.

And when He does, He will whisper not in Hebrew,
nor Arabic, nor English, but in suffering.

The only language that was ever real.

Ezzideen Shehab

Ezzideen Shehab is arts, soms schrijver. Hij onthult verborgen verhalen, is een stem voor de ongehoorden en getuige van de donkerste kromten van de mensheid. Hij publiceerde deze tekst op 4 augustus 2025. In april van dit jaar verscheen zijn boek *Diary of a Young Doctor* bij Scribe Publishers.



Ezzideen Shehab

Joachim: M anvi chante peyi m

'Ik wil zingen over mijn land', zo luidt de vertaling van de titel van het nieuwe werk van de Amerikaanse componiste, vocaliste en fluitiste Nathalie Joachim. De tekst van *M anvi chante peyi m* is van een onbekende Haïtiaanse dichter en is onder meer overgeleverd in een zetting gemaakt door Atis Indepandan (Onafhankelijke Artiesten). Deze in New York gevestigde groep speelt muziek in een traditionele Haïtiaanse troubadourstijl, met invloeden uit de Amerikaanse volksmuziek en Braziliaanse tropische muziek. Het lied staat op een album met vrijheidsliederen dat deze groep in 1973 – het jaar van Voices – heeft uitgebracht. Deze liederen getuigen van het echte Haïti, zoals de groep in de toelichting beschrijft: 'Dit is het Haïti dat je nooit in

reisgidsen ziet. Wanneer de bewoners van Haïti eindelijk de rijkdom van het land in handen hebben, zal het een paradijs zijn. Tot die tijd kiezen wij ervoor om over de werkelijkheid te zingen. We gebruiken daarbij de vorm die de balladezangers ontwikkelden. Zij trekken van stad tot stad en vermaken en onderwijzen de mensen met hun satirische liedjes, die gemakkelijk kunnen worden aangeleerd. Meestal gezongen door één persoon, spreken de liedjes voor velen.'

Deze verklaring door het collectief van Haïtiaanse kunstenaars verwoordt de basis van waaruit Nathalie Joachim werkt: 'Als ik mijn mond open doe, zal het niet zijn om onzin uit te kramen. Als ik mijn mond open doe, wil ik zingen over mijn land'.

Atis Indepandan vervolgt: 'We zingen over de strijd van het volk voor

een beter leven, over het verlangen naar onafhankelijkheid en hoe je te verzetten tegen uitbuiting. We benoemen de vele onrechtvaardigheden die een handvol kapitalisten de grote meerderheid aandoet, maar bovenal zingen we over hoop. Onze liederen laten de luisteraar niet achter met een gevoel van verdriet, want onze moed is sterker dan al onze tranen. Wij geloven dat wanneer alle uitgebuiten zich verenigen, we sterker zullen zijn dan een cycloon, in staat om de uitbuiting te verdrinken en te begraven. Dan zullen alle bomen bloeien en zullen de bloemen neerdalen als regen.'

M anvi chante peyi m

Si m louvri bouch mwen,
se paka pou djole mwen fè
Si m louvri bouche mwen,
m anvi chante peyi m

Pou m rale li lan dòmi
fè l wè pye l ki plen java
ak tèt li ki plen lota
ak dèyè l plen kourandè

Lan peyi m lalin grizon
solèy la gen mal mouton o
sou do youn pil kay kraze
sou tèt youn bann malere

Si m louvri bouch mwen...
Tout pye bwa ta ka gen flè
k ap donne sou tout chimèn
Ka va tonbe kankou lapli
jou peyi m sot lan dòmi

Si m louvri bouch mwen...
Mwen di youn jou
ma louvri bouch mwen
Se yo ka fè djolè lè sa a

Als ik mijn mond open,
zal dat niet zijn om onzin te verkondigen.
Als ik mijn mond open,
wil ik zingen over mijn land.

Om het uit haar slaap te wekken, haar te laten
zien dat haar voeten vol zweren zitten,
haar hoofd bedekt met korsten,
haar kleren vuil en versleten zijn.

In mijn land is de maan grauw
en schijnt de zon ziek en bleek
over de daken van de haveloze hutten
boven de hoofden van talloze armen.

Als ik mijn mond open...
zullen alle bomen bloeien
en zal de bloesem op alle wegen
neerdalen als regen,
op de dag dat mijn land eindelijk ontwaakt.

Als ik mijn mond open...
Ik zeg dat ik op een dag
mijn mond zal openen,
dan mogen zij de onzin verkondigen.

**'Als ik mijn mond open doe,
wil ik zingen over mijn land.'**

- Nathalie Joachim



Uitvoerenden

Christian Karlsen | dirigent

- Zweedse dirigent, studeerde aan Koninklijk Conservatorium Den Haag, in Londen en was assistent van Esa-Pekka Salonen
- gespecialiseerd in hedendaagse muziek, waaronder opera's
- dirigeerde o.a. London Philharmonic, BBC Philharmonic, vooraanstaande Zweedse orkesten en ensembles en in Nederland o.a. Residentie Orkest, Amsterdam Sinfonietta, Radio Kamerorkest en AskolSchönberg (Het Muziek)
- artistiek leider New European Ensemble (2008-2014) en Festival Dag in de Branding (2015-2017); sinds 2018 artistiek directeur van symfonisch festival Gränslandet in Stockholm



Carina Vinke | mezzosopraan

- behaalde master aan Koninklijk Conservatorium Den Haag bij Jard van Nes; studeerde aan Nederlandse Opera Academie; volgde lessen bij Teresa Berganza en 'lied' bij Udo Reinemann
- zingt opera, oratoria, lied en hedendaagse muziek, naast werk van Bach tot Mahler, waaronder *Das Lied von der Erde*, uitgevoerd met dirigenten als Martin Sieghart, Xian Zhang, Ed Spanjaard en Christian Karlsen
- kamermuziek en masterclasses met pianiste Rixt van der Kooij
- werkt met gitarist / Grammy-winnaar Jacob Kellermann
- **EERDER IN DE MATINEE** Wagner *Die Meistersinger von Nürnberg* (2009)



Christopher Gillett | tenor

- Britse tenor, auteur en regisseur, studeerde aan King's College
- eerste solo-optreden als zeventienjarige (1976) met tenorsolo's uit Händels *Messiah*, naast altolist James Bowman; heeft sindsdien wereldwijd opgetreden met orkesten variërend van London Mozart Players tot Tokyo Symphony Orchestra
- soleerde in opera's van *Le nozze di Figaro* tot Britten's *Peter Grimes* en in wereldpremières van o.a. *Rosa - A Horse Drama* van Louis Andriessen en *A King Riding* van Klaas de Vries
- regisseerde onder meer Mozarts *Der Schauspieldirektor* voor Opera Zuid en voor het Buxton Festival; ook journalist en auteur
- **EERDER IN DE MATINEE** Cilea *Adriana Lecouvreur* (1991); Britten *The rape of Lucretia* (1998)



Klein | stem, altviool, harmonica en elektronica

- 'outsider-muzikant' en kunstenaar, gevestigd in Londen
- creëert als autodidact zintuiglijke werelden met hedendaagse compositie, performance, film en beeldende kunst
- projecten: *Sleep With a Cane*, *Star in the Hood*, *Marked* en *Thirteen Sense*; schreef filmmuziek voor *BLKNWS* (2025)
- haar werk is gepresenteerd in o.a. Barbican Centre, MoMA PS1, Volksbühne, Sáónar Festival, Bourse de Commerce
- prijzen: o.a. Daphne Oram Award (2017) en Composer Award PRS Foundation (2021)



Karmit Fadael

- Nederlands-Israëliëse componiste; begon in 2012 met componeren, na de door haar school verplichte deelname aan compositiewedstrijd van Nederlands Blazers Ensemble
- studeerde aan Koninklijk Conservatorium in Den Haag bij o.a. Calliope Tsoupaki, Guus Janssen en Martijn Padding
- heeft gecomponeerd in opdracht van o.a. Residentie Orkest, Amsterdam Sinfonietta/Cello Biënnale, November Music
- in haar componeren wordt zij gedreven door een fascinatie voor menselijkheid, imperfectie en psychologie
- uitvoeringen door internationale topensembles en orkesten



Nora Fischer | voordracht

- uitvoerend kunstenaar, schrijver, verhalenverteller en zangeres
- bekend om avontuurlijke benadering van live optredens en genre-overstijgende samenwerkingen; opgeleid als klassiek zangeres aan o.a. Complete Vocal Institute in Kopenhagen
- studeerde ook filosofie en musicologie aan UvA
- werkt(e) met componisten, ensembles, regisseurs als Louis Andriessen, Simon McBurney en Yo-Yo Ma's Silkroad Ensemble
- trad op in o.a. Carnegie Hall, Philharmonie de Paris en op festivals als Lowlands, WOMADelaide en Oerol
- met debuutalbum *HUSH* (2018) brengt ze 17e-eeuwse muziek naar de wereld van singer-songwriters; debuteerde in 2024 als schrijfster en verhalenvertelster met solovoorstelling *The Leap*; daarop volgde haar eerste boek, *Hoogspanning* (2025)
- **EERDER IN DE MATINEE** L. Andriessen *The Only One* (2019)





Nathalie Joachim | zang

- Haïtiaans-Amerikaanse artieste, studeerde af aan The Juilliard School en The New School
- wil met haar werk verhalen vertellen, mensen verbinden, en pleit voor sociale verandering en cultureel bewustzijn
- dit seizoen composer in residence bij Opera Philadelphia en gastartiest bij New York Philharmonic in de serie *Sound On*
- presenteert nieuw multimediaal werk in Carnegie Hall en The Juilliard School als Arnhold Creative Associate
- docent compositie aan Princeton University
- ontving Grammy-nominatie 'Best World Music Album' voor *Fanm d'Ayiti*, een avondvullend werk voor fluit, zang, strijkkwartet en elektronica

London Sinfonietta • opgericht in 1968 en gespecialiseerd in hedendaagse muziek

- bestaat uit kern van 18 musici en heeft als vaste basis Southbank Centre
- verstrekt compositieopdrachten en streeft naar vernieuwende programmering
- werkt met internationaal vermaarde componisten, dirigenten en kunstenaars
- **EERDER IN DE MATINEE** Stravinsky *Dumbarton Oaks*, Bach/Davies *2 Preludes en Fuga's*, Nancarrow/Mikhashoff *Player Piano Study No.7*, Reich *Daniel Variations* (2008)

Karen Jones fluit **Melinda Maxwell** hobo **Mark van de Wiel** klarinet **Fraser Gordon** fagot **Roger Montgomery** hoorn **Ryan Linham** trompet **Ryan Hume** trombone **Stephen Bryant** viool **Clifton Harrison** altviool **Tim Gill** cello **Enno Senft** contrabas **Clíodna Shanahan** piano **David Hockings** slagwerk **Rafal Luc** accordeon **Huw Davies** gitaar

Programmering en productie NTR ZaterdagMatinee

ARTISTIEK PROGRAMMEUR Frank Veenstra | CASTING CONSULTANT Christian Carlstedt
PRESENTATIE NTR ZATERDAGMATINEE, NPO KLASSIEK Hans Haffmans
PRODUCTIE Zane Gerenberga, Dominique Slegers, Anita Wijnen, Manon Tuynman
GELUIDSTECHNIEK PME-Técnica/Koen Keevel | BOVENTITELING Jurjen Stekelenburg
MARKETING & COMMUNICATIE Jorieke de Fretes, Renske Homans, Mary Fan Zandkamp
REDACTIE/VORMGEVING PROGRAMMABOEKJES, INTERNET Onno Schoonderwoerd
RADIOREDACTIE Myrthe van Dijk | HOOFDREDACTIE NTR KLASSIEK Makira Mui
FINANCIËLE ADMINISTRATIE NTR en Stichting Omroep Muziek

Colofon

UITGAVE NTR Klassiek | TEKST Sylvester Beelaert en Maarten Brandt (Henze)
REDACTIE/VORMGEVING Philip Leussink | FOTOGRAFIE Arthur Christory - Gavel Media,
Karl Gabor, Joyce NG, Gregor Servais, Sarah Wijzenbeek
ART DIRECTION Norbert Croonenberg | DRUK Ten Herkel Grafisch Compleet
© 2026 NTR ZaterdagMatinee, Hilversum